

Cikkek és cakkok a magyar gazdaságban

**A 15 éves GKI Gazdaságkutató Zrt. ünnepi üzleti konferenciája
Budapest, 2007. november 16.**

A közéletünkben ma már kuriózumnak számító, kormányzati ciklusokon átívelő „nagykoalíciós” tulajdonosi szerkezetű GKI Gazdaságkutató Zrt. üzleti konferenciával és egy új tanulmánykötettel ünnepelte meg 15. születésnapját. A cég 1992-ben a Központi Statisztikai Hivatal megszüntetett kutatóintézetének szellemi bázisán jött létre, hogy az öt évvel korábban megalakult Pénzügykutató Rt. példáját követve, alávesse magát a piaci megmértetésnek. Utóbbi a Pénzügyminisztérium Pénzügykutató Intézetének kutatói hozták létre, amelyet az akkori miniszter, Medgyessy Péter politikai nyomásra nemes egyszerűséggel megszüntetett. Ez a sors várt az Antall-kormány idején a GKI-ra is, a részvénytársasággá alakult kutatói csoport alaptőkéjéhez pedig a munkatársakon kívül a velük rokonszenvező szakértők, újságírók – valamint pénzügyintézetek, munkaadói érdekvépviseletek – járultak hozzá.¹ A ma már négy szakosodott kft.-jével cégcsoportot képező GKI konszolidált árbevétele mintegy 700 millió forint, ezzel az eredménnyel piacvezetőnek számít – büszkélkedett a Cikkek és cakkok a magyar gazdaságban elnevezésű ünnepi konferencián Vértes András, az alapításkori elnök-vezérigazgató, aki utóbbi tisztségét 1998-ban a Horn-kormány pénzügyi államtitkárának, Akar Lászlónak adta át.

A tanácskozáson, illetve a jubileumi alkalomból megjelent Cikkek a cakkokról című kötetben egyaránt arra összpontosítottak a szerzők és előadók, vajon hogyan lehet kilépni az empirikus tényként letagadhatatlan, politikai indíttatású gazdasági ciklusokból. Ennek növekedési veszteségeit a kötetben Karsai Gábor, a GKI vezérigazgató-helyettese elemzte, külön is kiemelve, hogy a választási megfontolásokból adódó állami túlköltekezés a bérek és nyugdíjak vásárlóerejének vagy éppen a beruházásoknak az ingadozásában éppúgy tükröződik, mint a belső egyensúly hiányát jellemző mutatókban. A magyar gazdaság 2000 és 2007 között összességében szinte ugyanakkora növekedést produkált, mint közép-európai riválisai, csak nagyobb kilengésekkel, és a gazdasági kiigazítás következtében idén bekövetkezett lassulásból sem könnyű kitörni. Bár arra van remény, hogy 2009-re visszatér a korábbi pályára, és az Európai Unió átlagát 1,5-2 százalékponttal meghaladó növekedésre lesz képes, de ennél többre nem, vagyis „továbbra is el fog maradni regionális versenytársai fejlődésétől” – állapítja meg a szerző.

Ami pedig az euró átvételének feltételeit és időhorizontját illeti, Akar László és Kopik Tamás a kötetben két változatot vázolt fel. Az egyik eshetőség az, hogy Magyarország 2009-re teljesíti a konvergenciaprogramban szereplő kritériumokat (e tekintetben a GDP 60 százalékat meghaladó, ám csökkenő államadósság nem kizáró ok), abban az évben

¹ Így tulajdonosi listáján ma is szerepel az egykori MSZMP két kiválósága, Nyers Rezső (a gazdasági reformok fő teoretikusa) és Hetényi István (1995-ig pénzügyminiszter, ma a GKI felügyelőbizottságának elnöke), Csepi Lajos (az MDF-kormány idején az Állami Vagyonügynökség ügyvezető igazgatója), Chikán Attila (a Fidesz vezette kormány első gazdasági minisztere), az ősfideszes Kósa Lajos (Debrecen polgármestere) és Kiss Péter (a Gyurcsány-kormány kancelláriaminisztere). De felbukkan rajta a rivális kutatóintézetek több emblematis alakja is, így Petschnig Mária Zita (Pénzügykutató), Belyó Pál (Ecostat) vagy a jogászprofesszor Sárközy Tamás (aki egy ideig a Kopint-Datorg elnöke volt).

belép az ERM–2 árfolyamrendszerbe, ami elvileg akár 2011-es eurózóna-csatlakozást is eredményezhet. A másik forgatókönyv szerint az államháztartási hiány hosszabb időszakra beragad a 4-4,5 százalékos körüli szinten, az infláció újra megugrik, vele együtt a kamatszint is emelkedik, ebben az esetben pedig a legkorábban 2012-ben lehet a költségvetési deficitre és az államadóságra vonatkozó kritériumokat teljesíteni. „Mindez azonban komoly gazdasági hátrányokkal járna az országra nézve” – állapítják meg a szerzők.

Az eddig jellemző, „elindulás–megállás” (azaz a *stop-go*) gazdaságpolitikával való szakítás iránti elkötelezettségét hangsúlyozta a konferencia nyitóelőadásában Gyurcsány Ferenc miniszterelnök, aki szerint a politikai elit eddig mindig „állami eszközök felhasználásával akarta megőrizni a hatalmát”. Az általa 2006 nyarán elkezdett kiigazítás mélységét azzal jellemezte, hogy annak mértéke két év alatt a bruttó hazai termék (GDP) 7,5 százaléka tehető, ilyen gyorsan ilyen erőteljes korrekciót pedig az elmúlt évtizedekben csupán Írország hajtott végre; a Horn-kormány stabilizációs csomagja 1995 és 1996 között GDP-arányosan 3,7, az Orbán-kormányé 1998 és 2000 között 5,3 százalékpontos egyensúly-javulással járt. Az egyensúlyi pályán nem a 3 százalékos deficit elérése a perspektivikus cél, mert Magyarországnak ennél kisebb hiánnyal, sőt hosszú távon kiegyensúlyozott költségvetéssel kell működnie. Ezt egyebek mellett a demográfiai folyamatok is kikényszerítik: jelenleg a GDP 10 százaléka megy nyugdíjakra, ami az európai átlagnak nagyjából megfelel, ám ez az arány 2050-re 17 százalékra szökik fel. Az államháztartás tartós egyensúlyának fenntartásához azonban intézményi garanciákra van szükség, ezért nyújtotta be a kormány az Országgyűlésnek a költségvetési szabályrendszerre és a Törvényhozási Költségvetési Hivatalra vonatkozó alkotmánymódosító és törvényjavaslatokat. Ezeket a *The Financial Times* című brit napilap Európa legszigorúbb közpénzügyi szabályozásának titulálta – mondta a miniszterelnök –, amire a következő felszólaló, Angel Gurría, az OECD főtitkára azzal ríposztzott: ez érthető, hiszen Magyarország produkálta a legnagyobb államháztartási hiányt egész Európában. A pénzügyi konszolidációnak a reformokkal „kéz a kézben” kell járnia – tette hozzá Gurría –, az oktatásban a munkavállalásra való felkészítésre, az egészségügyben a biztosítók versenyére van szükség, és hasonlóképpen elkerülhetetlen a széttagolt önkormányzati rendszer átalakítására is, a méretgazdaságossági megfontolások figyelembevételével. „Ha a központi kormányzat törekvéseit nem követik az önkormányzatok, hanem eladósodnak, kárt okoznak, hiszen egyetlen gazdaság van” – fogalmazott. „Magyarországon nem válság van, hanem probléma, amelyet a kormány kreált. Javítsa ki, hogy ne legyen válság” – mondta a főtitkár, aki egy példázattal zárta előadását: fiatal éveiben az Avis-alkalmazottak trikóján az a felirat virított: „Mi vagyunk a másodikak. Ezért megpróbálunk keményebben dolgozni”. Ezt akár Gurría ajánlásának is lehet tekinteni, hiszen a nő, a fiatalok, az 55 évnél idősebbek szerény aktivitását bírálva arra is utalt, hogy az OECD-átlagnál 10 százalékkal alacsonyabb foglalkoztatásban rejlik a magyar gazdaság fő növekedési tartaléka.

Jócskán felkavarta a kedélyeket a konferencián a Központi Statisztikai Hivatal előzetes számítása, amely szerint a harmadik negyedévben a GDP csupán 1 százalékkal – a napi hatást is figyelembe véve 1,1 százalékkal – nőtt (a gyorsbecslés hibahatára $\pm 0,2$ százalékpont). A „növekedési gödör” összetevőit elemezve Vértés András az agrártermelés időjárási katasztrófák következtében bekövetkezett 15 százalékos zuhanását, illetve a közszolgáltatásokban előállított GDP 5 százalékos hanyatlását emelte ki, és – a maginflációs mutató mintájára – sajátos „magnövekedési” mutatót kreált. Ezeknek az egyszeri hatásoknak a kiszűrésével a GDP legalább 3,3 százalékkal bővült, és a kiigazítás ellenére lendületben maradt az ipar, a belföldi turizmus, a tranzitszállítás, illetőleg a gazdasági szolgáltatások szektora. Vértés András a kiigazítás mértékét a GDP 3 százalé-

kára, 750-800 milliárd forintra becsülte. „Minél nagyobb kiadáscsökkenés történik az állami szektorban, annál jobban csökken az állami szférában előállított GDP” – fűzte hozzá. Azt a tényt pedig, hogy a 2005 és 2008 közötti időszakban a magyar gazdaság átlagosan évi 3,3 százalékos növekedésre volt s lesz képes, egyetlen szóval jellemezte: „lemaradunk”. Mindazonáltal a bázishatás következtében, átlagos mezőgazdasági termést feltételezve, szerinte 2008-ban már 3,5 százalékos növekedés várható. Ennél óvatosabb prognózist adott a miniszterelnök, aki jövőre 3 százalékhoz közeli, 2009-től pedig 4 százalékos növekedésre számít.

„A magyar beteg kórrajzát” felvázoló előadásában Matolcsy György – az Orbán-kormány gazdasági minisztere – azzal ütötte meg az alaphangot, hogy Magyarországon nem felzárkózási megtorpanásról, hanem felzárkózási válságról van szó, az 1997 és 2002 közötti dinamizmus után a gazdaság kizökönt a trendből, ezzel kiesett a régiós versenyből. Elismerte, hogy 2002-ben az Orbán-kormány választási megfontolásból emelte 50 ezer forintra a minimálbért – amit ő maga ellenzett –, emelte a közsféra béreit, bővítette a lakástámogatási rendszert, de újraválasztása esetén megtette volna a szükséges intézkedéseket ahhoz, hogy a gazdaság visszaálljon az egyensúlyt őrző növekedési pályára, mivel elsődleges célnak az euró mielőbbi bevezetését tekintette. A Medgyessy-kormány azonban a fék helyett a gázra lépett, és azt követően a növekedési ütem már csak gyorsuló eladósodással volt fenntartható. Matolcsy György azt jövendölte, hogy a reálgazdasági mélypont 2008-ban következik be, a családok számára érzékelhető pedig 2009-ben. „Bezárul a felzárkózás időablaka” – summázta, a teendők listáját ismertetve pedig a következőket hangsúlyozta: a válságból való kilábaláshoz be kell fejezni a „polgárháborút”, a 2025-ig terjedő időszakra „magyar jövőképet” és „nemzetstratégiai koncepciót” kell megalkotni, meg kell kötni önmagunkkal a „nemzeti megállapodást”. De módosítani kell a konvergenciaprogramot is, megteremtve annak összhangját a nemzeti fejlesztési tervvel; utóbbiban ugyanis épp az úgynevezett lisszaboni elvek, azaz a növekedés és a foglalkoztatás sikkadnak el, ezekre csupán szerény összegek vannak betervezve. Mondandójára Vértes András azzal reagált – a stratégiai ügyekben kialakítandó konszenzus szükségességének elismerése mellett –, hogy a polgárháború befejezéséhez és a közmegegyezéshez a másik oldalnak (vagyis az ellenzéknek) szintén szembe kellene néznie saját hibáival.

A rendszerváltás óta a magyarországi GDP egyharmadával nőtt – vont mérleget előadásában Kádár Béla akadémikus, a Magyar Közgazdasági Társaság elnöke –, ami átlagos teljesítmény: ennél a régióban négy ország jobb, öt gyengébb teljesítményt produkált. Külkereskedelmi mutatói folyamatosan javultak, mára már a deficit is eltűnően van, és helyreállt a természetes munkamegosztás is: a szomszédos országokkal folytatott árucseré megaladja a KGST-időszakban mért arányokat. Ugyanakkor a gazdaság a „belső dezintegrálódás” állapotában van, növekedés a transznacionális szektorban tapasztalható, az egyes térségek leszakadását nem lehetett megfékezni, a megtakarítást, a vállalkozói tiszteességet egyre kevesebben tekintik értéknek, vagyis az emberi minőség elsilányodik. Vajon „mi fogja leszállítani a társadalmat a fogyasztói vágy villamosáról” – tette fel a költői kérdést, az ország alacsony jövedelemtermelő képessége és a magas fogyasztási igény közti ellentmondásnak is tulajdonítva az államháztartás újratermelődő egyensúlyhiányát. A társadalom azt várja, hogy a hatalom kényeztesse, amit a politika – tulajdonképpen már 1956 óta – teljesít; ezt a jelenséget Kádár Béla úgy jellemezte: „sajátos szenvedélybetegség uralkodott el”.

Magyarországot leszámítva valamennyi ország gazdasági állapota javult az uniós csatlakozás után – bizonyította számításaival Richter Sándor, a bécsi WIIW tudományos főmunkatársa, aki a rendszerváltó új tagországok 2001–2003, illetve 2004–2006 közötti gazdasági mutatóit vetette össze; az adatok alapján magára az unióra is jótékony hatással

volt a bővítés. A 15 régi tagország GDP-je 2001 és 2003 között átlagosan évi 1,4, azt követően pedig 2,2 százalékkal nőtt, ezzel szemben az új tagországoké 3,1, illetve 5,3 százalékkal. Csupán két tagországban, Lengyelországban és Magyarországon nem gyorsult a növekedés. A beruházások az új tagországokban a bővítést megelőző évek 0,3 százalékos átlagáról 8,3 százalékára lódultak, és a csatlakozás után a nyolc országból hétben kisebb lett az államháztartás hiánya. Ugyanakkor a fizetési mérleg hat országban is romlott. A fejleményekben más tényezők is szerepet játszottak – összegezve elemzését Richter Sándor –, például a világgazdasági környezet kedvezőbb alakulása 2004 után, ám az uniós csatlakozás növelte a beruházók bizalmát, a megugró tőkeimporttal létrejött kapacitások exportgeneráló fázisukba jutottak, a munkaerőpiacok részleges megnyílása következtében pedig csökkent a munkanélküliség.

Szapáry György, a Magyar Nemzeti Bank idén leköszönt alelnöke abból a szempontból elemezte az új tagországokat, milyen árfolyam-politika segíti a legjobban az euróhoz vezető út megtételét. Az Európai Bizottság felkérésére írt – és a brüsszeli premiért is megelőző – tanulmány fő megállapítása, hogy a lebetegetés sokkal jobban szolgálja ezt a célt, mint például – a balti államokban tipikusnak tekinthető – fix árfolyamrendszer. Azt fogjuk javasolni – zárta előadását Szapáry György –, hogy a maastrichti kritériumok közül az inflációra vonatkozót változtassa meg Brüsszel: ne a három legalacsonyabb inflációjú uniós tagország átlaga plusz 1,5 százalék legyen a limit, hanem az eurózóna-tagországok átlagos inflációjára plusz 1,5 százalék, a feltétel teljesítésének időhorizontja pedig két év legyen. Utóbbival elkerülhető a trükközés, az infláció mesterséges leszorítása – például az általános forgalmi adó átmeneti csökkentésével, netán a hatósági árak megfűkezésével.

„Kicsi, nyitott gazdaságokban a monetáris politika nem lehet sikeres fegyvelmezett költségvetési politika nélkül” – hangsúlyozta Karvalits Ferenc, a Magyar Nemzeti Bank alelnöke, hozzátéve: szerinte a költségvetés hosszú távon nem képes finanszírozni a mai, európai összevetésben kiugróan magas arányú szociális kiadásokat. Ami pedig az akut inflációs veszélyeket – és az e kockázatok mérlegelésével kialakított kamatpályát – illeti, az alelnök felhívta a figyelmet, hogy a feldolgozott élelmiszerek drágulása miatt a maginfláció is gyorsulóban van. A rövid távú keresleti és az egy éven belül lecsengő kínálati sokkokra – például az általános forgalmi adó emelésére, illetve a kőolajárak megugrására – a monetáris politikának nem kell reagálnia, azt pedig végképp el kell kerülnie, hogy ezekre és a hasonló kilengésekre a jegybank túlzó választ adjon.

A Karvalits Ferenc által a nemzetközi tapasztalatok alapján a legjobb megoldásnak tartott inflációs célt követő rendszert egész egyszerűen „blöffnek” titulálta Surányi György, a Magyar Nemzeti Bank korábbi elnöke (jelenleg a CIB Bank elnöke), aki azzal érvelt, hogy a rendszerváltó országokban nincsenek stabil intézmények, a monetáris transzmisszió hatásmechanizmusának elemzésére alkalmas hosszú idősorok. Legfeljebb az árfolyam és az infláció összefüggése mérhető, ám egy jegybank nem árfolyamcélra követ – tette hozzá. Szerinte a monetáris politikának támogatnia kellene a most zajló fiskális kiigazítást, ám nem teszi, hanem „súlyosan restriktív”. A 260-265 forintos euróárfolyam segítséget jelentene a reálgazdaság számára – folytatta a gondolatmenetet –, ennél azonban a forint 6-8 százalékkal erősebb, pedig nincs keresleti inflációs nyomás, a bérek nem szabadultak el, az államháztartás hiánya kisebb lesz a tervezettnél. Az inflációs pályán van ugyan 1-1,5 százalékpontos elcsúszás, de ennél fontosabb tényező, hogy amennyiben nő a kamatkülönbség a forint és más devizák között, akkor az előbbit egyre jobban megkerülik; márpedig most nő a különbség, mert az amerikai Fed és a Bank of England kamatot csökkentett, holott nem is volt magas a kamatszint. „Ez a monetáris politika a jövő felélése” – vonta le a következtetést.

Egyszemélyes agrárszekciót alkotott a konferencián Raskó György agrárközgazdász és agrárvállalkozó (az Antall-kormány földművelési közgazdasági államtitkára), aki ab-

ből kiindulva elemezte a magyar dilemmákat, hogy az Európai Unió egész agrárpolitikáját felül kell vizsgálni. „Magyarország akkor csatlakozott az unióhoz, amikor a közös agrárpolitika leáldozóban van” – mondta, és az integráció versenyképességének romlását azzal jellemezte, hogy az unió agrárexportja 2000 óta egyetlen évben sem haladta meg az importot. Sőt az unió 2005-ben 13 milliárd dollár behozatali többletre szorult, ami 2007-ben már 20 milliárd dollárra nő. Az unió részesedése a horribilis támogatások ellenére a világ agrártermelésében negyedszázada csökken, 1995 és 2006 között a 15 régi tagországban évente 160 ezer munkahely szűnt meg. A fejlődő országok közül Brazília és Kína, a fejlettek közül az Egyesült Államok, Kanada és Új-Zéland mezőgazdasága sokkal gyorsabban bővül, és ha 2013-ban a WTO-vállalásnak megfelelően az EU megszünteti az agrárkivitel szubvencionálását, részben leépíti mai vám- és támogatási rendszerét, akkor még drámaibb lesz a helyzet. Az Egyesült Államok és Japán például már most is inkább az agrárkutatót, az infrastruktúrafejlesztést és a környezetvédelmet támogatja, nem a termelést – ez a váltás az unión belül még késik. Magyarországon az unió csatlakozás óta kizárólag a gabonatermelés nőtt, a szőlőtermelés 27 százalékkal, a tejé 12 százalékkal, a húsé 13 százalékkal csökkent, és (a juhtartást kivéve) visszaesett az állatállomány is. Egyre kisebb aktívum keletkezik az agrár-külkereskedelemben: 2003-ban még 1,2 milliárd euró volt a többlet, 2006-ban már csak 850 millió, az idén pedig csupán 600-700 millió euró várható. A csatlakozás nyertesei a növénytermelők – elsősorban a „gabonások”, akik 2004–2005-ben 120–150 millió euró többletjövedelemre tettek szert –, illetve a földtulajdonosok, mert a földbérleti díj a hektáronkénti 10-15 ezer forintról 25–40 ezer forintra nőtt. Csakhogy nem a tulajdonosok termelnek...

Az agrártermelés immár harmadik éve csökken – állapítja meg a Cikkek a cakkokról című kötetben Vanicsek Mária is, azzal árnyalva a képet, hogy a csatlakozás óta az eszközhatékonysági mutató minden ágazatban romlott, és visszaesett az egy forint saját tőkére jutó árbevétel is. „A mezőgazdasági termékek túltermelésének kora várhatóan véget ér” – előlegezi meg a szerző, aki szerint előbb-utóbb a földkérdést illetően is döntení kell: a külföldiek és a gazdasági társaságok földvásárlásait megakadályozó derogáció ugyanis 2013-ban lejár, addig megoldást kell találni a földterületek forgalmának felszabadítására. Ám gyaníthatóan hiába állítja egybehangzóan Raskó György és Vanicsek Mária, hogy földügyben a parlamenti pártok között kompromisszumkészségre volna szükség, ennek egyelőre semmi jele nincs.

Farkas Zoltán